

Economie Gelderland op weg naar herstel

Gelderland wordt hard getroffen door de wereldwijde economische crisis. In 2009 krimpt de provinciale economie naar verwachting met 3,9%. De sector gezondheidszorg zorgt ervoor dat de economie niet harder slinkt. De zwaar getroffen industrie- en transportsector duwen de regio dit jaar in de min, maar zorgen ook voor herstel in 2010.

1. De mondiale economie staat zwaar onder druk. Wat zijn de vooruitzichten voor Nederland?

De Nederlandse economie heeft het zwaar te verduren. In het eerste half jaar van 2009 kromp de economie met 5% ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Over heel 2009 krimpt de Nederlandse economie met 4,2%. De stemming van consumenten en producenten verbetert en in de tweede helft van dit jaar klimt de economie uit het dal onder leiding van de aantrekkende export. De investeringen, huizenprijzen en arbeidsmarkt ontwikkelen zich volgend jaar nog negatief. De economische groei voor geheel Nederland komt voor 2010 uit op 0,7%.

Tabel 1 Nederlandse economie in cijfers

	2008	2009	2010
Economische groei (BBP)	2,0%	-4,2%	0,7%
Particuliere consumptie	1,3%	-2,9%	-0,3%
Bedrijfsinvesteringen	4,7%	-14,8%	-6,6%
Uitvoer	2,7%	-10,7%	2,1%
Werkloosheid*	3,9%	5,0%	7,9%

Bron: ING Economisch Bureau

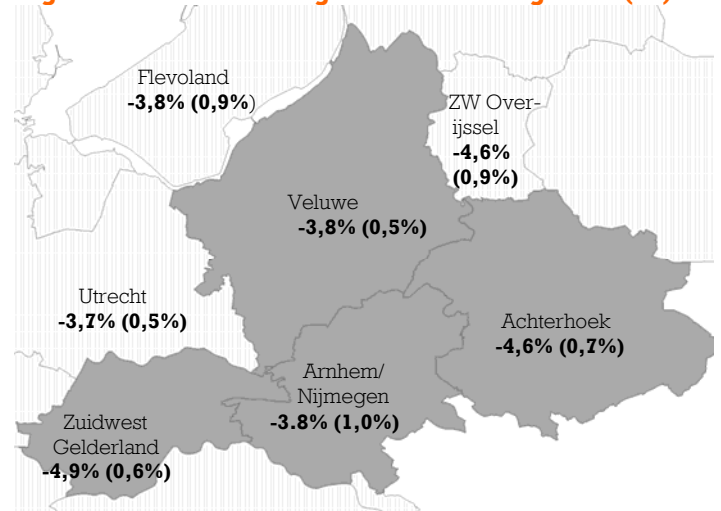
*percentage van beroepsbevolking

2. Veel bedrijven in de regio hebben met vraaguitval te kampen. Slaat de recessie in Gelderland harder toe dan in de rest van het land?

De Gelderse economie heeft een open karakter en verschilt hierin niet van andere Nederlandse regio's. De internationale invloed is vooral zichtbaar in de aanwezigheid van bedrijven die een groot deel van hun productie in het buitenland afzetten, zoals de industrie en de landbouw. Een vijfde van de bedrijven is actief in één van deze twee sectoren. De invloed

hiervan op de totale regionale productie moet dus niet worden uitgevlakt. Al met al verwachten wij in 2009 een krimp van 3,8% voor Arnhem-Nijmegen waarmee deze regio positief afsteekt ten opzichte van het landelijk gemiddelde (figuur 1).

Figuur 1 Economische groeiverwachting in 09-(10)

Bron: ING Economisch Bureau

3. Staat Gelderland er structureel slecht voor?

Nee, hoewel de crisis ook deze regionale economie weliswaar op zijn grondvesten heeft doen trillen, staat de economie van Gelderland er structureel redelijk goed voor. Stabiele sectoren als de gezondheidszorg en onderwijs zijn oververtegenwoordigd in Gelderland waardoor de regionale economie minder conjunctuurgevoelig is dan andere provincies.

Een ander sterk punt is de aantrekkelijkheid van de regio voor toeristen. Gelderland is met onder andere de Veluwe de belangrijkste binnenlandse vakantiebestemming. Nu consumenten hun hand op de knip houden kiezen zij vaker voor een binnenlandse dan voor een buitenlandse vakantie. Uit onderzoek van ING blijkt bovendien dat consumenten finan-

ciële meevallers grotendeels aan vakanties zullen spenderen. Hoewel wij geen groeispurt verwachten, kan Gelderland hier toch van profiteren.

4. De industrie en transport worden het zwaarst getroffen, maar zijn er dit jaar ook sectoren die blijven groeien?

De gezondheidszorg toont zich het meest crisisbestendig. Als enige laat deze sector in 2009 nog een stevige groei zien (tabel 2). Zorginstellingen voorzien in een basisbehoefte waar consumenten en overheid niet onmiddellijk op bezuinigen. De toegenomen financiële onzekerheid leidt daarnaast tot spaarzame consumenten en bedrijven. Dit zet de verkopen in de overige sectoren onder druk. Volgend jaar zal dit afgeremd worden doordat de koopkracht verslechtert. Ondanks zuinigere consumenten realiseren supermarkten dit jaar als enige segment binnen de detailhandel een groei in de omzet. Net als delen van de landbouw profiteren zij van de basisbehoefte waarin zij voorzien. Van alle krimpende sectoren vertoont de detailhandel samen met de landbouw in 2009 daardoor de kleinste min.

Tabel 2 Ramingen volumegroei per sector (%j.o.j)

	2008	2009	2010
Landbouw	2,1%	-2,1%	1,0%
Industrie	-0,7%	-9,7%	2,9%
Bouw	5,9%	-6,1%	-7,1%
Groothandel	1,7%	-6,0%	1,0%
Detailhandel	0,7%	-4,4%	-2,3%
Horeca	-3,1%	-7,0%	-1,0%
Transport & opslag	1,0%	-9,5%	2,7%
Zakelijke dienstverlening	3,4%	-4,3%	0,6%
Overheid	2,2%	0,5%	0,6%
Zorg	3,3%	3,5%	3,0%
Totaal Nederland	2,0%	-4,2%	0,7%

Bron: ING Economisch Bureau

Zakelijke dienstverleners laten een divers beeld zien. Uitzend- en reclamebureaus hebben de meeste last van de vraaguitval, doordat bedrijven massaal afscheid nemen van tijdelijk personeel en stevig in reclame-uitgaven snoeien. Incassobureaus spinnen daarentegen garen bij de verslechterde betalingsmoraal. De bouw liet als enige commerciële sector in het eerste kwartaal 2009 nog een nulgroei zien. Niettemin is de recessie ook daar nu flink toegeslagen. Binnen de groothandel worden vooral de exporterende bedrijven, traditioneel juist de groeimotor, hard geraakt. De afhankelijkheid van de wereldhandel speelt hen parten.

5. Is de bodem van het dal voor Gelderland in zicht?

De verwachting is dat de regio conform het landelijke beeld in de tweede helft van 2009 weer uit het dal omhoog klimt. De meeste sectoren zullen in 2010 een periode van (sterke)

krimpt achter zich laten. De veelal lange looptijd van bouwprojecten zorgt voor een vertraagd effect op de productie, waardoor de bouw de enige sector is die in 2010 nog sterker krimpt dan in 2009. De hard getroffen sectoren industrie, transport en groothandel richten zich zelfs het eerst op en ontwikkelen zich in 2010 een stuk voorspoediger. De aantrekkende wereldhandel zorgt voor een exportherstel, waar vooral deze sectoren de vruchten van plukken. Wij verwachten dat de economie van Arnhem-Nijmegen in 2010 met 1% harder groeit dan Nederland.

6. Vorig jaar was er nog sprake van sectorbrede personeelstekorten. Betekent dit dat het verlies aan banen beperkt blijft?

Nee, de gevolgen van de economische recessie voor de arbeidsmarkt zijn niet gering. Door een aantal vertragende factoren, zoals de deeltijd-WW, zal het landelijke banenverlies in 2010 groter zijn dan dit jaar. Over beide jaren samen gaan landelijk tussen de 350.000 en 400.000 banen verloren. Gezien de grootte van de zakelijke dienstverlening gaan de meeste banen verloren in deze sector, zowel landelijk als in de regio.

Tabel 3 Ramingen werkgelegenheid per sector

Bedrijfstak	Aantal banen*		Ontwikkeling banen	
	2008	2009	2009	2010
Landbouw	280	-0,8%	-0,7%	
Industrie	950	-3,6%	-7,5%	
Bouw	510	-1,2%	-5,8%	
Groothandel	530	-3,0%	-1,7%	
Detailhandel	810	-1,0%	-2,5%	
Horeca	355	-2,5%	-5,5%	
Transport & opslag	390	-3,8%	-1,0%	
Zakelijke dienstverlening	2.100	-4,5%	-2,0%	
Overheid	970	0,1%	0,0%	
Zorg	1.300	1,1%	0,9%	

Bron: ING Economisch Bureau

* Aantal banen van werkzame personen in duizenden

De provincie Gelderland krijgt te maken met een gemiddeld verlies van 4,2% van de totale werkgelegenheid. In totaal gaan er naar verwachting 44.000 banen verloren door de economische neergang. De industrie en zakelijke dienstverlening zijn in gelijke mate de drijvende kracht achter dit verlies met ieder een krimp van circa 14.000 banen. Binnen de provincie zijn er echter wel grote verschillen. De zorgsector die vooral sterk aanwezig is in de Stadsregio Arnhem-Nijmegen zorgt daar voor behoud van veel banen. Door het betrekkelijk grote aandeel van de industrie in de Achterhoek wordt deze regio relatief zwaar geraakt. De klap zal daar echter vooral in 2010 vallen doordat het banenverlies in de

industrie met enige vertraging doorwerkt vanwege het lage percentage flexwerkers in deze branche en doordat veel industriële bedrijven gebruik maken van de deeltijd-WWW. Zo deden in totaal al 60 bedrijven in de Achterhoek een beroep op deze regeling. De Veluwe profiteert van een relatief grote overheidsector (onder meer de Belastingdienst en het Kadaster in Apeldoorn) waardoor het banenverlies hier relatief beperkt blijft

7. Overheden hebben actie ondernomen om de gevolgen van de crisis voor de regio te verzachten. Zet dit voldoende zoden aan de dijk?

Om de crisis het hoofd te bieden hebben verschillende overheden besloten om juist nu extra te investeren. De Provincie Gelderland onderkent niet alleen de ernst van de conjuncturele situatie, maar heeft ook oog voor de structurele kansen en bedreigingen voor de regio. Zo voert zij geplande investeringen in de bouwsector verder op en haalt zij deze naar voren. De provincie investeert de komende twee jaar € 120 mln. om de economie aan te zwengelen. Dat is het hoogste bedrag van alle provincies. Gerelateerd aan het aantal inwoners komt Gelderland trouwens pas op de vierde plaats. De investeringen zijn zeer divers: van het versneld aanleggen van fietspaden tot het behoud van cultuur historisch erfgoed. De plannen worden voor een groot deel betaald uit een extra dividend van € 86 mln. dat Gelderland ontvangt als aandeelhouder van Nuon. Naast de provincie investeren ook diverse gemeenten extra om de economie aan de praat te houden. Arnhem investeert € 26 mln in onder andere particuliere woningverbetering, ecologische zones en bedrijventerreinen.

Al met al zullen de overheidsinvesteringen niet toereikend zijn om de verwachte teruggang op korte termijn het hoofd te kunnen bieden, maar een goede stimulans is het zeker.

8. Hoe gaan ondernemers om met de recessie?

Van belang is om het hoofd koel te houden en te reageren op de korte termijn ontwikkelingen, maar tegelijkertijd voorbereidingen te treffen om te kunnen profiteren van marktkansen die zich na de crisis aandienen. De volgende onderwerpen vergen daarbij extra aandacht.

Cash is King

Als het economisch minder gaat, heeft dat direct gevolg voor het betalingsgedrag van debiteuren. Dit kan nadelig zijn voor de liquiditeitspositie van uw bedrijf. Tijd dus om uw werkkapitaal actief te gaan beheren. Denk daarbij aan snellere facturering, scherpere incassoprocedures en inschakeling van gespecialiseerde partijen. Verder kunt u met debiteurenbevoorschotting liquiditeit vrijspelen.

Regeren is vooruitzien

Juist nu is het zeer belangrijk om te weten wat de gevolgen van verslechterende marktomstandigheden zijn voor uw be-

drijf. Door toekomstscenario's uit te werken kunt u beter inschatten wat verschillende ontwikkelingen voor uw bedrijf betekenen. Wat kunt u doen als die ene goede klant vertrekt? Hoe verlicht u dit jaar de effecten en hoe werkt dit in 2010 uit? Maak ook een 'worst-case-scenario' en inventariseer tijdig de te nemen maatregelen bij de verschillende uitkomsten.

Metten is weten

Rentabiliteit gaat uiteindelijk boven omzet, wees hiervan bewust en kijk vooruit. Vaak zijn de kosten en opbrengsten per product of dienst wel bekend, maar ontbreekt de overview. Als u beschikt over goede managementinformatie, kunt u een verdiepingsslag maken en inzichtelijk krijgen hoe u kunt bijsturen. De investering die daarvoor nodig is, betaalt zich zonder twijfel terug. Relevante vragen zijn bijvoorbeeld: hoeveel verdien ik op een bepaalde relatie? Wat is de concentratiegraad van de klantenportefeuille? Wat is de verhouding tussen omzet en kosten en tussen vaste en variabele kosten?

Ken uw klant

Elke ondernemer zal zeggen dat hij zijn opdrachtgevers goed kent. Maar is dat ook echt zo? Bedrijfsketens worden complexer en contacten vinden vaak uitsluitend nog digitaal of telefonisch plaats. Is uw contactpersoon representatief voor het gehele klantenbestand en hoe komt u achter veranderende behoeftes van uw klant? Het is waardevol om uw kennis op dit punt te vergroten en op die manier mee te denken. Want reken maar: nu het economisch tegenzit, zullen ook opdrachtgevers hun wensen aanpassen.

Niets kalmeert zozeer als een genomen besluit

Ondernemen draait om keuzes maken. Soms ook harde keuzes. Het belangrijkste is de keuze voor het aanbrengen van focus. Succesvolle ondernemers concentreren zich op datgene waar ze goed in zijn of willen worden. Neem daarom afscheid van verliesgevende activiteiten en klanten. Kijk kritisch naar uw prijzen en schakel waar nodig extern advies in. Anderen kunnen u helpen om met een frisse blik naar uw organisatie te kijken. Dit kan een organisatieadviseur zijn, uw accountant of uw bank. Door vroegtijdig in gesprek te gaan, kunnen ze proactief meedenken. Hier komen vaak goede oplossingen uit voort.

Meer weten?
Kijk op ING.nl/zakelijk
Of bel met

Maurice van Sante,
Regio-econoom Gelderland
020 57 68 547

Disclaimer

De informatie in dit rapport geeft de persoonlijke mening weer van de analist(en) en geen enkel deel van de beloning van de analist(en) was, is, of zal direct of indirect gerelateerd zijn aan het opnemen van specifieke aanbevelingen of meningen in dit rapport. De analisten die aan deze publicatie hebben bijgedragen voldoen allen aan de vereisten zoals gesteld door hun nationale toezichhouders aan de uitoefening van hun vak. Deze publicatie is opgesteld namens ING Bank N.V., gevestigd te Amsterdam en slechts bedoeld ter informatie van haar cliënten. ING Bank N.V. is onderdeel van ING Groep N.V. Deze publicatie is geen beleggingsaanbeveling noch een aanbieding of uitnodiging tot koop of verkoop van enig financieel instrument. ING Bank N.V. betreft haar informatie van betrouwbaar geachte bronnen en heeft alle mogelijk zorg betracht om er voor te zorgen dat ten tijde van de publicatie de informatie waarop zij haar visie in dit rapport heeft gebaseerd niet onjuist of misleidend is. ING Bank N.V. geeft geen garantie dat de door haar gebruikte informatie accuraat of compleet is. De informatie in dit rapport kan gewijzigd worden zonder enige vorm van aankondiging. ING Bank N.V. noch één of meer van haar directeuren of werknemers aanvaardt enige aansprakelijkheid voor enig direct of indirect verlies of schade voortkomend uit het gebruik van (de inhoud van) deze publicatie alsmede voor druk- en zetfouten in deze publicatie. Auteursrecht en rechten ter bescherming van gegevensbestanden zijn van toepassing op deze publicatie. Overneming van gegevens uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron wordt vermeld. In Nederland is ING Bank N.V. geregistreerd bij en staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten.

De tekst is afgesloten op 16 november 2009.

